

Per Petterson

Ik vervloek
de rivier des tijds

Vertaald uit het Noors door
Paula Stevens

DE GEUS

Dit alles gebeurde een flink aantal jaren geleden. Mijn moeder voelde zich al een poosje beroerd. Om een einde te maken aan het gezeur van de mensen om haar heen die zich zorgen maakten, met name mijn broers en mijn vader, ging ze uiteindelijk naar de dokter waar ze altijd naartoe ging, waar mijn familie al sinds het begin der tijden naartoe ging. Hij moet toen ontzettend oud geweest zijn, want ik kan me niet herinneren dat we ooit *niet* naar hem toe waren gegaan, en ik kan me ook niet herinneren dat hij ooit jong was geweest. Ik ging zelf ook naar hem toe, al woonde ik tientallen kilometers verderop.

Na haar kort onderzocht te hebben, stuurde deze oude familiedokter haar meteen door naar het Akerziekenhuis voor verder onderzoek. Nadat ze een aantal misschien wel pijnlijke onderzoeken had ondergaan in witgeschilderde kamers of kamers die lichtgroen, appलगroen waren geverfd, in het grote ziekenhuis dat bij het Sinsenkruispunt lag, aan die kant van Oslo die ik graag als onze kant beschouwde, de oostkant dus, werd ze naar huis gestuurd met de mededeling dat ze twee weken op de uitslag moest wachten. Toen die eindelijk kwam, bleek ze maagkanker te hebben. Haar eerste reactie was: heb ik jarenlang 's nachts wakker gelegen, vooral toen de kinderen nog klein waren, doodsbang dat ik aan longkanker zou doodgaan, en dan krijg ik maagkanker. Wat zonde van de tijd!

Zo was mijn moeder. En ze was een roker, net als ik mijn hele volwassen leven al ben. Ik ken die nachtelijke toestand heel goed, als je verstijfd onder je dekbed in de duisternis ligt te staren, met droge, schrijnende ogen, en je voelt hoe het leven letterlijk naar as smaakt, ook al maakte ik me eigenlijk meer zorgen over mijn eigen leven dan over het feit dat mijn kinderen vaderloos zouden kunnen worden.

Ze bleef een poosje gewoon aan de keukentafel zitten, met de envelop in haar hand, en staarde door het raam naar hetzelfde grasveld, hetzelfde witgeverfde tuinhek, dezelfde droogrekken en dezelfde volkomen identieke grauwe rijtjeshuizen die ze al zoveel jaren zag en dacht wat ze al bijna evenveel jaren dacht, namelijk dat ze het hier eigenlijk helemaal niet naar haar zin had. Ze hield niet van al het graniet in dit land, hield niet van de denbossen en de hoogvlaktes, hield niet van de bergen. Ze kon de bergen niet zien, maar ze wist dat ze overal waren en dat ze elke dag hun stempel drukten op de mensen die in Noorwegen woonden.

Ze stond op, liep naar de gang en pleegde een telefoontje, hing na een kort gesprek op, liep terug en ging weer aan tafel zitten om op mijn vader te wachten. Mijn vader was allang met pensioen, zij werkte nog, was veertien jaar jonger dan hij, maar vandaag had ze vrij. Of ze had vrij genomen.

Mijn vader was veel weg, had altijd wel iets te doen, dingen waarvan mijn moeder zelden begreep wat ze inhielden en waarvan ze nooit enig resultaat had gezien, maar alle onenigheid die er ooit tussen hen had bestaan, was al lang geleden verstomd, er heerste nu wapenstilstand. Zolang hij niet probeerde haar leven te sturen,

mocht hij ongestoord zijn gang gaan. Tegenwoordig verdedigde en beschermde ze hem zelfs. Als ik iets kritisch zei, haar kant koos in een verkeerd begrepen poging de vrouwen te steunen, kreeg ik te horen dat ik me met mijn eigen zaken moest bemoeien. ‘Voor jou is het gemakkelijk om kritiek te hebben,’ zei ze, ‘jij hebt alles in de schoot geworpen gekregen. Kriel.’

Alsof mijn leven zo op rolletjes liep. Ik stevende in volle vaart af op een echtscheiding. Het was mijn eerste, ik dacht dat mijn leven ten einde was. Er waren dagen dat ik niet eens van de keuken naar de badkamer kon lopen zonder minstens één keer door mijn knieën te zakken voordat ik het weer kon opbrengen verder te gaan.

Toen mijn vader eindelijk thuiskwam van het project dat volgens hem op dat moment het dringendst was, waarschijnlijk iets in Vålerenga, de wijk waar hij oorspronkelijk vandaan kwam en waar ikzelf zeven jaar na de Oorlog was geboren, de plek waar hij vaak naartoe ging om met mannen van zijn eigen leeftijd en met dezelfde achtergrond te praten, de ‘oudeknarrenclub’, zoals het heette, zat mijn moeder nog steeds aan de keukentafel. Ze had nu een sigaret in haar mond, een Salem waarschijnlijk, of misschien een Cooly; er waren veel mentholsmaken voor wie bang was voor longkanker.

Mijn vader stond in de deuropening met in zijn hand een aftandse tas die veel leek op de tas die ik in de zesde en zevende klas gebruikte, iedereen had toen zo’n tas, misschien was het hem wel, wie weet. Dat zou dan betekenen dat die tas op dat moment meer dan vijftwintig jaar oud was.

‘Ik ga vandaag op reis’, zei mijn moeder.

‘Waarheen?’ vroeg mijn vader.

‘Naar huis.’

‘Naar huis’, zei hij. ‘Vandaag? Moeten we daar niet eerst over praten? Ik moet toch tijd hebben om daar even over na te denken?’

‘Er valt niks te praten’, zei mijn moeder. ‘Ik heb mijn ticket al besteld. Ik heb net een brief van het ziekenhuis gekregen. Ik heb kanker.’

‘Heb je kanker?’

‘Ja. Ik heb maagkanker. Dus moet ik even naar huis.’

Ze zei nog steeds ‘naar huis’ als ze het over Denemarken had, met name over het plaatsje waar ze vandaan kwam, helemaal in het noorden van dat kleine land, hoewel ze nu al bijna op de kop af veertig jaar in Noorwegen, in Oslo woonde.

‘Maar, wil je dan alleen gaan?’ vroeg hij.

‘Ja,’ zei mijn moeder, ‘dat wil ik’, en ze wist dat mijn vader zich gekwetst en teleurgesteld voelde als ze dat zo zei, en dat deed haar geen genoegen, integendeel, hij heeft beter verdiend, dacht ze, na zo’n lang leven, maar ze voelde dat ze geen keus had. Ze moest alleen gaan.

‘Ik blijf waarschijnlijk niet lang weg’, zei ze. ‘Een paar dagen maar, dan kom ik weer terug. Ik moet tenslotte naar het ziekenhuis. Ze zullen me wel opereren. Dat hoop ik tenminste. Hoe dan ook, ik neem vanavond de boot.’

Ze keek op haar horloge.

‘Dat wil zeggen, over drie uur. Ik kan maar beter naar boven gaan om te pakken.’

Ze woonden in een rijtjeshuis met de keuken en de woonkamer op de begane grond en drie slaapkamertjes en een piepkleine badkamer boven. Ik ben opgegroeid in

dat huis. Ik kende elke rimpel in het tapijt, elke kier in de vloer, elke angstaanjagende hoek van de kelder. Het was een Selvaaghuis, een houten prefabwoning. Als je hard genoeg tegen de wand schopte, kwam je voet bij de buurman uit.

Ze drukte haar sigaret uit in de asbak op tafel en stond op. Mijn vader had zich niet bewogen, stond nog in de deuropening met de tas in zijn ene hand. Met de andere maakte hij een vaag, onzeker gebaar in haar richting. Hij was nooit een held geweest wat fysiek contact betrof, althans, niet buiten de boksring, en het was waarschijnlijk ook niet haar sterkste kant, maar nu schoof ze mijn vader voorzichtig, bijna teder opzij zodat ze erlangs kon.

Hij liet haar begaan, maar met zo veel tegenzin, met zo veel weerstand en zo langzaam dat ze begreep dat hij haar iets tastbaars wilde geven, een teken, zonder dat onder woorden te hoeven brengen. Maar dat is nu te laat, zei ze bij zichzelf, dat is veel te laat, zei ze, maar hij hoorde haar niet. Toch liet ze zich gewillig zo lang door mijn vader tegenhouden, dat hij begreep dat er na veertig jaar huwelijk en vier zonen, ook al was een van hen al dood, nog zo veel tussen hen was dat ze zich in hetzelfde huis, in dezelfde woning konden bevinden en op elkaar konden zitten wachten in plaats van gewoon halsoverkop te vertrekken, als er iets belangrijks was gebeurd.

De boot die ze nam, de boot die we allemaal namen als we die kant op moesten, heette de Holger Danske. Niet lang nadat dit alles gebeurde verloor hij zijn functie en werd een hotelboot voor vluchtelingen in Zweden, eerst in Stockholm en daarna in Malmö, heb ik ontdekt, en tegenwoordig is hij allang een hoop schroot in een

Aziatisch land, op een strand in India misschien, of in Bangladesh, maar in de tijd waar ik het hier over heb, voer hij nog heen en weer tussen Oslo en dat stadje in de kop van Jutland waar mijn moeder was opgegroeid.

Ze hield van die boot en vond dat hij ten onrechte een slechte naam had, *Holder Kanskje* – haalt het misschien – zoals hij in de volksmond heette, of *Kommer Kanskje* – komt misschien – zoals hij ook wel werd genoemd, maar het schip was zeewaardiger dan de drijvende casino's die de route tegenwoordig bevaren en die krankzinnig veel mogelijkheden bieden om krankzinnig dronken te worden, en ook al rolde de Holger Danske behoorlijk als het slecht weer was en moesten sommige mensen als gevolg daarvan overgeven, dat betekende nog niet dat het schip op weg was naar het grote afvoerputje. Ik heb zelf ook overgegeven op de Holger Danske, zonder daar moeilijk over te doen.

Mijn moeder was erg gesteld op de mensen die aan boord werkten. Een aantal van hen had ze in de loop der jaren goed leren kennen, zo groot was die boot niet, en ze wisten wie zij was en herkenden haar als ze over de loopplank kwam, verwelkomden haar als een van hen.

Misschien zagen ze die dag dat haar manier van doen, haar manier van lopen wat ernstiger was, de manier waarop ze om zich heen keek, iets wat ze vaak deed met een glimlach om haar mond die eigenlijk geen glimlach was, want er viel zo te zien niks te glimlachen, maar zo keek ze als ze ergens helemaal door in beslag werd genomen en ze zich in gedachten ongetwijfeld heel ergens anders bevond dan degenen die om haar heen stonden dachten. Ik vond haar dan altijd extra mooi. Haar huid werd helemaal glad en haar ogen kregen een merkwaar-

dige, heldere glans. Als jongetje zat ik haar vaak uitvoerig te bestuderen als ze niet wist dat ik in de kamer was of misschien was vergeten dat ik er was, en dan voelde ik me eenzaam en verlaten. Maar het was ook spannend, want ze zag eruit als een vrouw uit een film, als Greta Garbo in *Koningin Christina*, die aan het einde van de film dromerig op de voorplecht van het schip stond, op weg naar een andere, spirituelere plek, maar die op wonderbaarlijke wijze in onze keuken was beland en zich daar een poosje had genesteld op een rode stalen stoel, met een rokende sigaret tussen haar vingers en een opengeslagen, maar voorlopig onaangeroerd en onopgelost kruiswoordraadsel voor haar neus. Of als Ingrid Bergman in *Casablanca*, want ze had hetzelfde kapsel, dezelfde ronding van haar wangen, maar mijn moeder zou nooit 'You have to think for the both of us' hebben gezegd tegen Humphrey Bogart. Tegen niemand.

Als de bemanning van de Holger Danske deze of een andere verandering in haar gedrag al opviel toen ze hen tegemoet trad, toen ze over de loopplank kwam met haar bruine koffertje van nepleer, dat ik heb geërfd en dat ik altijd meeneem als ik op reis ga, was er in dat geval niemand die er een opmerking over maakte, en ik denk dat ze daar blij om was.

Toen ze beneden in haar hut kwam, legde ze haar koffer op een stoel, pakte een tandenpoetsglas van het planchet boven de wastafel en spoelde dat goed om. Daarna maakte ze haar koffer open en haalde een flesje tussen haar kleren vandaan. Het was een half flesje Upper Ten, het whiskymerk waar ze de voorkeur aan gaf als ze sterke-drink dronk, en dat deed ze, geloof ik, veel vaker dan wij

wisten. Niet dat het ons iets aanging, maar mijn broers vonden Upper Ten goedkoop bocht, in ieder geval voor op reis, als je aan belastingvrij spul kon komen. Zij dronken liever maltwhisky, Glenfiddich of Chivas Regal, die je op de boot naar Denemarken kon krijgen, en ze hielden lange verhandelingen over hoe zacht met name de 'single malt' je verhemelte streelde en dat soort onzin, en we plaagden mijn moeder met haar slechte smaak. Dan keek ze ons alleen maar kil aan en antwoordde: 'En jullie zijn mijn zoons? Snobs!' En dan zei ze: 'Als je zondigt, moet het pijn doen.' Eigenlijk was ik het met haar eens en eerlijk gezegd kocht ik ook het Noorse merk Upper Ten als ik me af en toe in de staatslijterij waagde, en die whisky was niet 'single malt' en niet zacht tegen je verhemelte, maar brandde in je keel en als je niet mentaal was voorbereid op de eerste slok, schoten de tranen in je ogen. Dat wil niet zeggen dat het een slechte whisky was, maar hij was goedkoop.

Mijn moeder schroefde met een bruuske beweging de dop van de fles, schonk het glas ongeveer voor een kwart vol en leegde het in twee teugen, het brandde zo in haar mond en keel dat ze een hele poos moest hoesten en toen hilde ze meteen ook maar even, omdat het toch al pijn deed. Daarna stopte ze de fles snel terug in de koffer, onder haar kleren, alsof ze smokkelwaar bij zich had en de douane met breekijzers en handboeien voor de deur stond, en voor de spiegel boven de kraan waste ze de tranen van haar gezicht, droogde zich omstandig af en sjoerde wat aan de voorkant van haar kleren, zoals een beetje mollige vrouwen bijna altijd doen. Toen ging ze naar boven om te eten in de cafetaria die in alle opzichten een pretentieloze cafetaria was, ook het menu

was pretentieloos en overzichtelijk, zo had ze het graag, en dan zat je op de Holger Danske op de goede boot.

Ze nam het boek dat ze op dat moment aan het lezen was mee naar de cafetaria, ze las altijd, had altijd een boek in haar handtas, en als er kortgeleden een boek van Günter Grass was verschenen, dan had ze dat waarschijnlijk bij zich, in het Duits. Toen ik na het gymnasium weigerde om voortaan ook maar iets te lezen wat in het Duits was geschreven, om de simpele reden dat het geen verplichte kost meer was, schold ze me de huid vol en zei dat ik intellectueel lui was, en ik verdedigde me door te zeggen dat ik dat niet was, het was een principewestie, zei ik, omdat ik antinazi was. Dat maakte haar woest. Ze richtte een trillende wijsvinger op mijn neus en zei: 'Wat weet jij nou helemaal van Duitsland en de Duitse geschiedenis en van wat daar gebeurd is. Kriël.' Dat zei ze vaak: 'kriël', zei ze en het is waar dat ik niet erg groot ben, maar dat was zij ook niet. Maar ik was wel actief, altijd al geweest, en in het scheldwoord 'kriël' zat dat allebei, dat ik vrij klein was, net als zij, en tegelijkertijd een actieveling, net als mijn vader, en dat ze me misschien wel graag zo zag. Dat hoopte ik in ieder geval. Dus als ze me af en toe uitschold en me een kriël noemde, maakte ik me nooit echt zorgen. En ik wist inderdaad niet zo heel veel van Duitsland op het tijdstip dat dit gesprek plaatsvond. Daar had ze absoluut een punt.

Ik kan me niet voorstellen dat ze in een sociale bui was, in de cafetaria van de Holger Danske, dat ze een tafel uitkoos waar al mensen zaten en een gesprek met hen aanknoopte om te horen wat ze dachten en waar ze van droomden, omdat ze net als zichzelf waren en dezelfde

achtergrond hadden, of omdat ze níét zoals zij waren, want we zijn immers niet net als anderen, en juist de verschillen zijn interessant: dáár liggen de mogelijkheden, vond ze, en ze zocht die verschillen op en genoot daarvan. Deze keer ging ze in haar eentje aan een tweepersoonstafeltje zitten, at in stilte en concentreerde zich bij de koffie na het eten op haar boek, en toen het kopje leeg was, stak ze het boek onder haar arm en stond op. Op het moment dat haar lichaam de stoel verliet, voelde ze zich plotseling zo moe dat ze dacht dat ze ter plekke zou omvallen en nooit meer zou opstaan. Ze hield zich vast aan de rand van de tafel, de wereld deinde zoals de boot deinde, en ze wist niet hoe ze het voor elkaar moest krijgen om de hele cafetaria door te lopen, langs de receptie, de trappen af. Toch lukte het. Ze haalde lang en diep adem en liep zo vast als een huis tussen de tafels door, met doelbewuste stappen de trap af naar de hutten, ze had die uitdrukking op haar gezicht die ik al heb beschreven en ze hoefde onderweg in de lange gang maar een paar keer steun te zoeken bij de muur voordat ze haar nummer op de deur vond. Ze viste de sleutel uit haar jaszak, deed zodra ze binnen was de deur achter zich op slot, ging op het bed zitten, schonk meteen een fikse dosis Upper Ten in het glas en dronk dat in drie snelle teugen leeg, en ze huilde toen het pijn deed.